WIKIPEDIA

Krimintataarin kieli

Krimintataarin kieli (krimintataariksi *qırımtatar tili*) on krimintataarien puhuma turkkilainen kieli. Sen puhujia asuu lähinnä Ukrainassa Krimillä, Keski-Aasiassa ja Kazakstanissa.

Krimintataari	
Oma nimi	Qırımtatarca Qırımtatar tili
Muu nimi	*Kriminturkki*
Tiedot	
Alue	Ukraina (Krim) Uzbekistan Turkki Romania Bulgaria Kazakstan
Puhujia	400 000
Sija	ei 100 suurimman joukossa
Kirjaimisto	latinalainen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	turkkilaiset kielet
Kieliryhmä	länsiturkkilaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	-
ISO 639-2	crh
	Ohje

Sisällysluettelo

Levinneisyys ja puhujamäärä

Vuonna 1989 krimintataareja oli Neuvostoliitossa 271 700 henkeä, joista 92,6 % (251 500 henkeä) piti krimintataaria äidinkielenään. Todellisuudessa puhujia arvioitiin olevan huomattavasti enemmän, mutta toisaalta vain vanhin sukupolvi käytti kieltä aktiivisesti nuorempien puhuessa venäjää. Vuonna 1989 76,1 % krimintataareista ilmoitti osaavansa venäjää sujuvasti.[1] Ukrainassa oli vuoden 2001 väestönlaskennan mukaan 248 200 krimintataaria, joista 228 400 henkeä (92,0 %) puhui kieltä äidinkielenään.[2] Krimintataaria puhutaan myös Romaniassa (noin 24 000 henkeä) ja Bulgariassa (noin 3 000 henkeä).

Historia ja murteet

Krimintataari kuuluu turkkilaisten kielten luoteiseen eli kiptšakkilaiseen ryhmään. Sen lähimmät sukukielet ovat kumykki, karatšai-balkaari ja karaiimi.[3] Kieli jakautuu kolmeen murteeseen, jotka kuuluvat turkkilaisten kielten eri ryhmiin. Kirjakielen perustana oleva keskimurre kuuluu kiptšakkilais-kumaanilaiseen, aromurre eri nogain murre kiptšakkilais-nogailaiseen ja etelämurre oguusilaiseen ryhmään.[4]

Krimin tataarien sekoittunutta etnistä alkuperää heijastavista aineksista koostuva krimintataarin kieli alkoi muodostua 1300–1400-luvuilla. Venäjän valloitettua Krimin kaanikunnan vuonna 1783 suurin osa puhujista pakeni Turkkiin, jossa he sulautuivat kielellisesti turkkilaisiin. 1860-luvun alussa Krimiltä muutti vielä 232 000 henkeä, joista yli 60 000 menehtyi Mustallamerellä. Vuonna 1944 Krimin tataarit karkotettiin Keski-Aasiaan. Väestönsiirron aikana 46,2 % heistä menehtyi. Vuonna 1987 alkoi tataarien paluu Krimille. Vuoteen 1992 mennessä heitä oli muuttanut takaisin noin 200 000 henkeä. Krimin tasavallan parlamentti julisti krimintataarin alueen kolmanneksi viralliseksi kieleksi venäjän ja ukrainan rinnalle.[5]

Kirjakieli

Krimillä on säilynyt 1200–1400-luvuilta peräisin olevia turkkilaisia piirtokirjoituksia. Vanhimmat krimintataarinkieliset kirjalliset muistomerkit ovat 1500–1700-luvuilta. Vuoteen 1928 saakka käytettiin arabialaista kirjaimistoa. Vuonna 1883 Ismail Gasprinski alkoi julkaista Bahtšisaraissa ensimmäistä krimintataarinkielistä sanomalehteä.

Vuonna 1928 krimintataarissa siirryttiin Neuvostoliiton turkkilaisten kielten yhteiseen latinlaiseen kirjaimistoon. Vuonna 1938 otettiin käyttöön kyrillinen kirjaimisto, jossa venäjästä poikkeavia äänteitä merkittiin erilaisten kirjainyhdistelmien avulla.

Vuonna 1944 krimintataarin kirjakielen käyttö kiellettiin. Äidinkielen opetus sallittiin Uzbekistanissa vuonna 1957 ja samana vuonna Taškentissa alettiin julkaista sanomalehteä *Lenin bayrağı* (”Leninin lippu”). Vuonna 1968 Taškentin pedagoginen instituutti alkoi kouluttaa krimintataarin kielen opettajia ja vuonna 1980 alettiin julkaista kirjallisuuslehteä *Jıldız* (”Tähti”).[5]

Nykytilanne

1990-luvulla krimintataarien kulttuuritoiminta siirrettiin Krimille. Vuonna 1992 tehtiin päätös latinalaiseen kirjaimistoon siirtymisestä.[6] Nykyään kieltä opetetaan kouluissa, sillä julkaistaan oppi- ja kaunokirjallisuutta sekä sanoma- ja aikakauslehtiä.

Lähteet

1. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom II*, s. 161–162. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.
2. Ukrainan vuoden 2001 väestönlaskennan tulokset (http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/results/nationality_population/nationality_1/s5/?botton=cens_db&box=5.1W&k_t=00&p=60&rz=1_1&rz_b=2_1%20%20%20&n_page=4) *ukrcensus.gov.ua*. Viitattu 13.3.2009. (englanniksi)
3. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom II*, s. 161. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.
4. *Jazyki mira: Tjurkskije jazyki*, s. 299. Moskva: Indrik, 1997. ISBN 5-85759-061-2.
5. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom II*, s. 163–164. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.
6. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom II*, s. 163. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.

Turkkilaiset kielet

azeri | baškiiri | dolgaani | gagauzi | hakassi | haladži | jakuutti | karaiimi | karakalpakki | karatšai-balkaari | kaškai | kazakki | krimintataari | kumykki | nogai | salaari | šoori | tataari | tofa | tšuvassi | turkki | turkmeeni | tuva | uiguuri | uzbekki